

več rasli. Seveda smo vse luknje in špranje zabasali, a Suhec je vedno našel prostor za svoj tanek in mrzel jezik. Ni pa imel takega učinka, ker je bilo zaradi naše dosledne večerne priprave prostora vse skupaj le nežen dotik. Ime Suhec je dobil zaradi svojega domovanja v hribu Suha.

Jože Kobentar

Rogarjevi

To ni zgolj opis Rogarjev in njihovih potomcev temveč vseh staroselcev, ki so poselili dolino v časih, ko še ni bilo pogojev za poljedelstvo in živinorejo, kaj šele za kakšno drugo dejavnost. Seveda pa so posamezni deli zapisa samo o Rogarjevih in so opisani po spominih in ustnem izročilu.

Gornjesavska dolina (Dolina) je bila pozno poseljena. Njena naravna povezava s Kanalsko in Ziljsko dolino je vplivala na prihod prebivalcev zlasti iz teh dolin in pozneje tudi iz ljubljanske smeri. Po Dolini je včasih vodila tudi rimska cesta kot povezava ljubljanske in koroške kotline. Prebivalci Doline so preživelili Turke, Francoze in Nemce. Vsak prihod in odhod je nekaj vzel ter nekaj dodal. Bilo je boleče, a življenje je teklo naprej. Potomci staroselcev še vedno spoštujemo in skrbimo za zemljo, ki so jo s svojim delom pripravili in oblikovali predniki. Hruščani se nismo šteli med Dolince, čeprav smo bili bolj vezani na zahodni del. Zaradi praktičnega pomena Doline, se je takratna gospoda odločila obvladovati Dolino in jo je načrtno poseljevala. Na najprimernejša mesta je najprej naselila svoje lojalne ljudi, na planote Karavank pa odslužene vojake in bivše zapornike. Vas Dovje je nastala že zelo zgodaj, Hrušica pa je bila po pripovedi njena podporna postaja, ki je imela zametke v Beli Peči. Prvotne prebivalce Hrušice bi bilo zato mogoče izslediti v času poselitve Dovjega. Po pripovedovanju je bilo na Hrušici le nekaj lesenih hiš s štalami za konje in govedo ter bogatejša stavba na planoti čez Savo. Gospoda je pričakovala, da bo glavna naloga prvih prebivalcev preživeti in skrbeti za zemljo. Rogarji so prišli v Dolino med prvimi, njihove korenine pa naj bi segale v Belo Peč in celo nekam v Francijo. Bili so poljedelci in gozdarji. Svoje sorodstvene vezi so razvejali po Dolini in naprej proti Ljubljani, zlasti pa po Hrušici in okolici.

Rogarji so bili zaupanja vredni in spoštovani gospodarji. Opravljali so tudi družbeno pomembne naloge. Nekje v 16. stoletju je prišlo obdobje, ko Rogarjev gospodar ni imel naslednika. Imel je same hčere. Z eno od njih se je poročil Jakob Kobentar, ki je prišel iz Gur s Koroške. Pa ni prišel le slučajno. Korošci so bili že pred poselitvijo Doline vezani na hruščanske terene. Pasli so govedo na Rožci. Malo jezerce ob sedanjih pastirski koči pa je bilo pomembno za preživetje in razvoj pašne živine. Rožca ima po pripovedi ime po koroškem kraju Rožu in Jakob je planino poznal preden je spoznal ženo. Vzrok za

njegov prihod na Hrušico je bil izgon s Koroške, ker ni hotel služiti vojske. Priimek Rogar se je z Jakobom izgubil, a Rogarjev rod so nadaljevali Kobentarji. Ostalo je hišno ime in vsi iz te hiše smo samoumevno Rogarji. Za prišlekom Jakobom je bil gospodar Lovrenc in nato zopet Jakob. Ta je Rogarjevo kmetijo zapustil sinu Matiji. Matija je imel brata Antona, ki je dobil sedanjo Štritofovo hišo s kmetijo, vendar jo je zapravil in starost doživel v najetem stanovanju. Matija je pomagal tudi sestri Ratiji, da je postala lastnica Kurejeve kmetije. Ostale Jakobove hčere so se omožile v Rateče, na Dovje, na Koroško Belo, v Rovte (k Šimnovc, katerih hči se je potem poročila nazaj na Hrušico k Jurčku), celo v Gradec in se je potem preselila v Beograd in na Hrušico k Šodrniku, Tondlnu in Toneku. Matija, moj stari ata, se je poročil s Smolejevo Jero s Prihodov. Bila je mlajša od njega in imela še sestro, ki pa je odšla v Ameriko. Dvakrat je prišla na obisk in stanovala pri Rogarju. Sedela je na balkonu stare hiše, vedno kadila cigarete in pila pravo kavo. Zadnjič je prišla na obisk pred 2. svetovno vojno. Hotela je ostati pol leta, vendar je na poti iz Hamburga uganila, da bo kmalu vojna. Opravila je le božjo pot na Brezje in se vrnila v Ameriko. V času obiska je nagovarjala sestro Jero, da bi z njo odšel v Ameriko nečak Matija z družino. Z možem namreč nista imela potomcev, imela pa sta tovarno in hotel ob jezeru. Jera se ni strinjala, zato sta kasneje v Ameriki posvojila fanta. Stari ata je bil posloven mož. Pri izgradnji železniškega predora skozi Karavanke je graditeljem prodajal les in toliko zaslužil, da je bratu Antonu in njegovemu hlapcu Postranici kupil že omenjeno Štritofovo kmetijo, sebi pa kmetijo pri Hem, ki jo je bivši lastnik izgubil v postopku na sodišču. To je bil takrat zaradi ločitev in nezakonskih otrok pogost pojav.

Rogarjevi ob poroki Francija Kobentarja z Miro Podbršček
okoli leta 1952 (Last J. Kobentar)

nečak Matija z družino. Z možem namreč nista imela potomcev, imela pa sta tovarno in hotel ob jezeru. Jera se ni strinjala, zato sta kasneje v Ameriki posvojila fanta. Stari ata je bil posloven mož. Pri izgradnji železniškega predora skozi Karavanke je graditeljem prodajal les in toliko zaslužil, da je bratu Antonu in njegovemu hlapcu Postranici kupil že omenjeno Štritofovo kmetijo, sebi pa kmetijo pri Hem, ki jo je bivši lastnik izgubil v postopku na sodišču. To je bil takrat zaradi ločitev in nezakonskih otrok pogost pojav.

Matija in Jera sta imela 11 otrok, ki so pomagali na kmetiji in šli v uk. Rasli so v času gradnje železniškega predora, zato so se srečavali z delavci različnih narodnosti. Ti so bivali v nemogočih razmerah, tudi v senikih in šotorih. Otroci so videli njihovo težko življenje pa tudi zapravljanje težko zasluženega denarja. Priložnosti je bilo dovolj v številnih gostilnah (baje jih je bilo 12). Po pripovedovanju so se v sporih v pijanem stanju dogajali tudi umori.

Hruščani so služili denar na različne načine. Zaposlili so se lahko v železarni, a le če so

imeli ustrezno priporočilo in so bili prej zaposleni pri privatniku, predvsem pri gradbeni firmi Slograd. Ker drugih zaposlitev ni bilo, so ljudje opravljali priložnostna dela. Poleti so mladi, zato da so dobili hrano, kosili po rovtih, pozimi pa prevažali surovino za barvo s samotežnimi sanmi iz soteske Dobršnika pod Hruščansko planino. Sani so morali najprej prinesiti do rudnika, nato naložiti pripravljeno surovino. Tovor je bil težak in z njim je bilo treba drseti po snegu tako, da je voznik s pridobljeno hitrostjo na vzpetini premagal ravninske dele poti. Vozili so moški, a Rogarjeva Marija Mina je bila edina ženska, ki se je enakopravno kosala z njimi. Mladi so hodili tudi služiti, fantje največ na Koroško, dekleta pa vse do Beograda.

Rogarjevi otroci so bili tudi glasbeno usmerjeni. Angela je igrala kitaro, Fronc pa kontrabas pri ansamblu, ki je nastopal v gostilni pri Krivcu. Jerca se je ukvarjala z glasbo ob ostalih aktivnostih v srednji šoli in pozneje kot nuna - učiteljica. Vsi otroci so imeli posluh, vedno so prepevali ob zaključku del na kmetiji in tudi doma je bilo slišati petje. Pred II. svetovno vojno se je začelo za Rogarje hudo in temačno obdobje. Kljub pridnosti, pripravljenosti in znanju niso mogli vplivati na potek dogodkov. Pričelo se je s smrtjo hčere Angele. Bila je postavna in mila punca, lepo je pela in igrala kitaro. Na poti iz cerkve proti domu jo je pri Kavšlnovem stogu ustrelil neuslišani zaljubljenec, ki si je potem sodil sam. Pred vojno so se dekleta, razen ustreljene Angele, Marije in mladoletne Jerce, poročila. Prav tako fantje, razen mladoletnega Lojza. Partnerje so v glavnem poiskali na Hrušici. Ana se je poročila s Kostanjškovim Albinom, ki je bil natakar na brzovlaku. Zgradila sta Kostanjškovo gostilno, a Ana je umrla naravne smrti med vojno. Justina je vzela Ambrožičevega Johana, ki je bil med vojno ustreljen na Belem polju in se je po vojni ponovno poročila s Črnetovim Tonejem z Blejske Dobrave. Katra je vzela Klinarjevega Fronca, železničarja, vaškega klavca in lovca. Po vojni je utonil v eni od povodnji v Dolini, ko je vlak zgrmel v naraslo Belco, ki je spodkopala most. Janez je poročil Gerbecovo Slavko. Pred vojno je bil poklicni graničar, med vojno pa upravitelj Matijeve kmetije. Po vojni se je odselil na Primorsko, od koder so izhajali Gerbeci, in tam nadaljeval Kobentarjev rod. Blaž se je poročil s Trpinovo Micko, bil med vojno med zadnjimi izseljen v Nemčijo, v svobodi pa je pri vračanju iz taborišča umrl. Usodna je bila stara marmelada, ki jo je našel na neki kmetiji in jo prestradan pojedel. Micka je med vojno upravljala kmetijo mojega očeta. Marija Mina je bila med vojno izseljena v taborišče Auschwitz. Bila je zelo verna. Po pripovedovanju preživelih iz taborišča je toliko klečala in molila, da je imela na kolenih odprte rane. Nekega dne so jo poslali na kopanje, ko je namesto vode skozi prše pritekel plin in jo z ostalimi pomoril. Vse so nato požgali v krematoriju. Lojz je bil pred vojno še mladoleten in se je učil za mizarja. Kot vsi ostali je bil tudi on izseljen. V bližini taborišča Assenhausen je pomagal na kmetiji in se po vojni vrnil in ustvaril družino v Podhому. Jerca je šla v šolo v Škofove zavode in ostala tam ves vojni čas. Po vojni se je z osebjem zavodov umaknila na Koroško. Prvo

zimo so preživali na prostem pod kozolcem. Ni delila nesrečne usode s tistimi, ki so jih po vrnitvi neupravičeno pobili. Bila pa je med organizatorji in izvajalci šolanja prebeglih na Koroško in tudi domačinov. V Velikovcu je na področju praktičnega šolstva pustila ogromen pečat. Delovala je kot nuna z imenom sestra Gonzaga. Moj oče Fronc in njegov brat Matija sta se poročila s Hruščankama, ki sta pred poroko služili v Beogradu, z Ambrožičevo Francko in Hojakovo Marijo Hemo. Zvezo z dekletoma sta vzdrževala preko Kostanjškovega Albina, ki je bil vsaj dvakrat na teden v Beogradu. Ko sta se na njuni želji vrnili, sta ustvarila družini. Med vojno sta bila oba zaprta v Begunjah, Matija so ustrelili na Belem polju, Fronc pa je bil poslan v taborišče.

Ko še ni kazalo na vojno, je umrl stari ata, gospodar Rogarije. Kmetijo so z dedno pogodbo razdelili med Matija in Fronca. Pažbo in nekaj zemlje je dobil tudi brat Blaž. Dobila sta njive, travnike, gozdove, hiše in gospodarska poslopja s kmečkim orodjem, vozovi ter agrarnimi pravicami. Od živine je vsak dobil enega konja, tri krave in telico. Prevzela sta denarne, materialne in stanovanjske obveznosti za mater, sestre ter brate, ki sta jih težko a v celoti izpolnjevala. S tem, kar sta podedovala, in svojo pridnostjo, sta izboljšala kmetiji. Število živine se je povečalo, sestavni del kmetije pa so postali tudi prašiči, ovce in kokoši. Ata Fronc je imel dva konja, letno so zaklali po dva prašiča, da so imeli hrano zase in za delavce, ki so pomagali pri delu na kmetiji. Ko bi se vloženo delo moralo vračati, se je začela vojna. Ata je bil vpoklican v staro jugoslovansko vojsko skupaj z enim konjem. Zaradi tega je bilo delo na kmetiji ohromljeno. Vpoklicani morje so med tem v brezdelju posedali, kvartali in pili na zbornem mestu v Bohinjski Beli, gospodinje pa so morale doma skrbeti za družino, živino in zemljo. Ko je bil končno ukazан premik enot, so odšli mimo Ljubljane, pri Grosupljem pa je vojska razpadla. Oficirji so zapustili vojake in vsak se je znašel po svoje. Večina je pri okoliških prebivalcih dobila stare rabljene obleke in se napotila nazaj proti domu. Ko so prišli na Jesenice, so dobili opozorilo, da je pred Hrušico nemška patrulja, ki zapira vse, ki so bili brez dokumentov, v svinjak pri Ocepku ter vozi na zaslišanje na Jesenice. Da bi se izognili patrulji in zaslišanjem, so se napotili do Žerjavca in naprej po »fligenponu« domov. Ata Fronc se je tako vrnil na kmetijo, konj pa nikoli.

Začela se je 2. svetovna vojna in Nemci so še pred napadom na Jugoslavijo prišli na Hrušico, da bi preprečili miniranje predora. Med vojno so si ljudje pomagali in zbirali pomoč za OF. Spisek tistih, ki so pomagali, je zašel v roke Nemcev. Dne 17. 7. 1942 ob 3.30 uri so Nemci vas obkolili. Prebivalce so poslali na dvorišča in postavili straže. Fronceva družina je štela pet članov, Vinko in Janko sta bila stara 3 in 2 leti. Bila sta lačna in strah ju je bilo, zato sta jokala. Nihče ni smel v hišo, zaradi joka obeh otrok pa je nemški gestapovec stražarju dejal, da gre 12-letni Franci lahko v hišo pogret mleko. Oče mu je mimogrede rekel, naj med tem, ko bo šel po drva, vzame iz omarice pištolo in jo skrije v drvarnico. Franciju je uspelo pištolo zakopati, v kuhinji je zakuril in pogrel

mleko, da sta se brata najedla. To je trajalo do 10. ure. Potem je gestapovec pregledal hišo, a ni našel nič posebnega. Ko je stresel vsebino Francijeve šolske torbe na mizo, je bil med drugimi stvarmi tudi nož. Kupljen je bil v času, ko so Nemci širili simbol svastike in na nožu je bila upodobljena na ročaju. Franci se je verjetno z nožem igral in izbil del svastike. Gestapovec je očeta vprašal, zakaj je svastika poškodovana, ker pa ni vedel, je bil tepen z gumijevko. Mogoče je bil prvi Hruščan, ki je dobil udarce po glavi in telesu zaradi nepomembnega razloga. Franci je imel v torbi tudi 50 dolarjev, ki mu jih je dala teta iz Amerike pri zadnjem obisku. Nemci so jih vzeli, pobrali pa so tudi vse, kar se jim je zdelo vredno, s hrano vred. Oče je že prej s Francijem v shrambi naredil provizorično steno in za njo skril suho meso, dežo masti in dežo zaseke. Nemci pri pregledu tega niso našli. Družine so potem vodili v gostilno pri Pajarju. Tam je gestapovska komisija določala, kaj se bo z družinami in posamezniki zgodilo. Nekateri so se lahko vrnili domov, drugi so bili poslani naprej. Moške zlasti s spiska pomagačev OF so poslali v Begunje, ženske in otroke pa v Šentvid v zbirni center. Zaradi napada na nemški avto na Belem polju so Nemci v Begunjah izmed zapornikov izbrali talce in jih ustrelili na Belem polju. Med njimi je bil očetov brat Matija in štirje mamini bratje. Po dobrem mesecu so Nemci oblikovali transport in Hruščane so tako kot večino drugih odpeljali v taborišča. Transporti so bili vedno ponoči, podnevi pa so ljudje čakali v vagonih na tovornih postajah. Hrane niso dobili, le vodo. Hütenbach, Mettenheim, Assenhausen, Wolfradhaussen in Rossenheim so bili taborišča in Rogarji so v njih preživel določeno obdobje. V Assenhausenu je mama naletela na žensko iz Kamnika, ki je imela sina v partizanih, moža pa so ji ubili Nemci. Dobro je govorila nemško in angleško in v maminem imenu je napisala prošnjo upravi taborišča, če lahko pride k družini v Assenhausen živeti tudi oče, ki je bil v drugem taborišču. Prošnjo so ugodno rešili in družina je bila zopet skupaj. Celo povečala se je, jaz sem se rodil ob pomoči babice s Hrušice g. Tepinove, v bližnjem Rötmanshöhe v bolnišnični sobi leta 1945. Spomin na moj rojstni kraj je tudi sestrična, stara toliko kot jaz in živi z družino v Assenhausnu. V vseh taboriščih je bilo potrebno delati, nekateri so delali v tovarnah, na gradbiščih in pomagali na kmetijah itd. Proti koncu vojne in med bombardiranjem zaveznikov je bil oče v skupini, ki je v Münchnu usposabljala stavbe in prehode za civilno prebivalstvo ter pomagala reševati poškodovane. 15-letni Franci je bil močan fant, zato je moral delati kot odrasli. Proti koncu vojne je raziskoval okolico, iskal hrano ter druge stvari. Poznal je skladišča, v katerih je delal, in s Tondlnovim Ladom sta enkrat ponoči v nahrbtnikih prinesla hrano in pijačo. Lado celo pištolo. Z bratoma Vinkom in Jankom so nekoč ob jezeru Starenberg vzeli čoln in se z njim prepeljali na drugo stran. Američani, ki so nadzirali ta del jezera, so čoln vzeli, in Franci je preplaval več kot 4 km z bratoma, ki sta se ga držala za ramo. V Assenhausenu smo dočakali svobodo. Prve dni po osvoboditvi so Američani tam imeli rehabilitacijski center s stalno medicinsko ekipo ter stražo. Po

priporočilu starejših so Američani zaposlili tudi Francija, ki je znal nemško. Ko je nosil premog v kurilnico, je v kupu premoga našel zaboje s pijačo. Pokazal jo je Američanom in si pridobil njihovo zaupanje. Delal je v poveljstvu centra, skrbel je za pivo in čistil prostore. Zdravnik ga je celo povabil, da gre z njim v Ameriko, ker je bil brez otrok. Američani so vse taboriščnike iz Assenhausna odpeljali v zbirni center Wolfradhausen in naprej v Rosenheim. Tam so nas naložili na zaprte tovarne vagone in odpeljali smo se do Podrožce. Tu so nas pretovorili v odprte tovarne vagone, od partizanov smo dobili zastavo z zvezdo, s katero je oče ponosno mahal, ko smo se peljali mimo Hrušice, tako da mu je odneslo klobuk, ki ga je potem nosil eden od vaščanov. Na Jesenicah smo nekaj časa stali, kjer sem lačen dojenček jokal. Mama je prosila partizanko, če lahko prinese nekaj hrane in prinesla je kisel krompir. Vlak nas je odpeljal naprej v Kamnik, kjer je bil kulturni program in kopanje in posipanje s pantakanom. Nato smo se s tovarnjaki vrnili na porušene Jesenice. Tam nas je počakala Ambrožičeva mama, ki se je pred nami vrnila iz Auschwitza. Domov na Hrušico smo šli z Jesenic peš, mene so peljali v vozičku, ki je še dolgo služil predelan v dirkalnik na nožni pogon. Doma ni bilo drugega kot svoboda. Skrivni del shrambe je upraviteljica že izpraznila med vojno. Mama ji je v pismu razložila, kje je skrito meso, in jo prosila, naj nam ga nekaj pošlje, ker smo bili v taborišču lačni. Poslala ni nič, le v pismu je razložila, da je vse porabila za delavce. V hlevu je bil konj, Šodrnikova »mat«, sestra našega starega ata, pa nam je dala staro kravo, da smo imeli vsaj mleko. Vse se je začelo znova. Kmetija je bila opustošena, doma pa kopica lačnih ust. Lačni so bili tudi drugi v vasi, le da so tisti, ki niso imeli kmetij, dobivali pakete mednarodne pomoči in karte za nabavo hrane. Kmetje niso dobili nič, še celo obvezno oddajo pridelkov so imeli predpisano. Državni uradniki so ugotavljali tržne presežke, določali davke in količino obvezne oddaje. Mama je morala večkrat celo kupovati jajca ali mast na tržnici v Kranju, da je lahko oddala hrano po določenih obveznih oddajah. Uradniki so hodili po štalah in šteli kokoši, ovce, krave. Veliko nam je takrat pomagala Ambrožičeva mama, ki nam je dajala del iz paketa pomoči, ki ji je pripadal. Franci je bil velik in močan, zato je pomagal na klavnici in včasih dobil loj ter mesne odrezke, kar je mama porabila za pripravo jedi. Ostala hrana so bili pridelki z njiv, ki smo jih obdelovali. Na obeh straneh Save, kjer so sedaj asfalt, ceste in hiše, smo pridelovali pšenico, ječmen, oves in krompir.

Kobentarjevi otroci smo zrasli ob delu in učenju. Izučili smo se praktičnih poklicev, za avtomehanika, kolarja in mesarja, dokončali pa smo tudi bolj zahtevne programe šolanja. Mene je ata poslal v šolo, ker nisem bil dovolj močan a z močno voljo. Vključevali smo se v politične, razvojne in praktične aktivnosti za razvoj kraja in širše okolice (gasilci, šport, godba, gledališče). Naučili smo se spoštovati naravo, živali, zlasti pa ljudi. Življenje nas je naučilo, da ga je potrebno jemati resno. Ker se v Gasilskem domu ni kurilo, smo iz preventivnih razlogov imeli v kmečki spalnici kar nekaj zim motorno

brizgalno, da bi bila lahko v primeru požara takoj uporabna. Bratje so osnovali družine in rastejo že otroci njihovih otrok. Za vsa obdobja lahko ugotovimo, da so in smo Rogarji vedno družina v pravem pomenu besede.

Pri Rogarju je bilo vedno zbiralništvo fantov. Bilo je smeha, zbadanja in načrtovanja akcij. Pa tudi otroci so radi prihajali, saj so raje kot doma sedeli za mizo in zmazali kakšen kos kruha z zaseko.

Ob čudnem naključju je leta 1986 prišlo do požara na Rogarjevem gospodarskem poslopju. Pogorelo je, hišo pa smo skupaj z gasilci rešili. Gospodarsko poslopje smo obnovili, v pogorišču pa smo našli tudi železni del pištole, ki jo je Franci skril pred selitvijo, dal atu po vrnitvi, ata pa jo ponovno skril in jo je požar uničil. Otroci 2. svetovne vojne smo se upokojili, po svojih močeh še vedno delamo in zlasti skrbimo za zdravje. Ponosni smo, ker smo aktivno in pomembno sodelovali pri vzpostavljanju pogojev in pri pripravah ter izvedbi osamosvojitve Slovenije.

Naš rod nadaljujejo nasledniki in želimo jim, da ne bi nikoli doživljali tako črnih obdobj, kot njihovi starši in predniki. Kmetije ni več. Nismo je prodali, ne zapili in ne izgubili na sodišču. Star pregovor pravi, da mora vsaj pet generacij spravljati vkup kmetijo, da jo potem naslednja generacija uniči. Se je to zgodilo tudi pri nas, smo ob vsem temnem in hudem, skozi kar smo šli Rogarji, mi generacija, ki je potegnila zastor. Menim, da ne. Že prejšnja generacija ni mogla več živeti le od kmetijstva in so bili vsi kmetje tudi zaposleni. Vitalne dele zemlje je vzel razvoj in iz pridelovalcev hrane smo postali vzdrževalci narave in urejevalci okolja. Tisto, čemur pravimo razvoj, od katerega pa ima Hrušica bore malo, je pripomoglo k uničenju kmetij. Ni pa nujno, da tudi narave, za katere ohranitev se, zaradi praktičnih razlogov in notranje navezanosti, borimo. Staroselci vemo, da narava vedno zmaga pa če nam je to všeč ali pa ne. Anglež sir Humphry Davy je v potopisu (*The Dolomite Mountains*) zapisal, da je naša Dolina najlepša v Evropi. Hruščanski del, s kupi peska, avtocesto, tremi tiri in še šestimi cestami to gotovo več ni. Pa vendar je zame še vedno najlepša.

Nikakor pa v zgodovini Rogarjev ne smemo pozabiti Rogarjevega rovta, simbola povezovanja družine in naših rodov. To je planinska planota, velika jasa, razširjena s krčenjem gozda. V starih časih so na rovту žgali oglje in apno. Apno smo nedolgo nazaj še uporabljali. Zaradi sestave kamenin in dolgoletne skrbi za rovт se je ustvarila travnata ruša, ki vsako leto daje pravo rastlinsko bogastvo. Skozi celo leto se na tem rovту pojavi toliko zanimivih trav in rož, ki jih je drugače mogoče videti le v več kilometrski razdalji. Po obstoječih podatkih je bil rovт pokošen in pospravljen vsa leta obstoja Rogarjev, to je več kot 500 let. Tudi takrat, ko so po gozdovih hodile oborožene skupine partizanov ali Nemcev. V zadnjem letu vojne so ga partizani enkrat celo zastražili in pomagali pokositi. Malo pozneje so pod neko smreko zakopali viške orožja, ki še sedaj čakajo na najditelja. Pospravljanje rovta je bil vedno praznik, ne le Rogarjev, temveč precejšnega dela

Hruščanov, ki so z veseljem hodili pomagat. Tri dni pred pričetkom košnje smo šli na rovt otroci. Postavili smo šotor iz vojaških plaht, napeljali anteno z jesena na smreko in priključili doma narejen detektor, da smo spremljali poročila o vremenu in umerjali sončno uro. Pokosili smo okoli senika in posušili toliko sena, da ga je bilo dovolj za spanje prvo noč. Kuhali smo za silo sami, ko pa je prišla mama, smo primanjkljaj kuhane hrane prvega dne hitro nadoknadili. Hrano smo nosili v nahrbtnikih in vozili s konjem. Na rovtu je bilo vedno od 20 do 30 ljudi. Če je bilo lepo vreme, smo delali tri dni. Okoli 15 koscev je zgodaj zjutraj pričelo kositi. Slišal se je samo zven ostrih kos, ki so rezale rosno travo, vmes pa zvok osle, ko so kosci brusili kose. Prvi kosci, ki je z redom prikosil na vrh rovta, je vedno močno zavriskal. Ko je sonce pregnalo roso, so grabljice in otroci pričeli mešati redove in delati ograbke. Dva otroka sva bila določena za prinašanje vode. Vodo smo hodili iskat v Prdlo, studenec z izredno mrzlo vodo, ki je delal vetrove vsem, ki so jo pili. Koscem in starejšim ženskam smo dali tudi kakšen frakeljč šnopsa. Gospodar je klepal kose in pripravljaj orodje za naslednja opravila, gospodinja pa je kuhala, pripravljala obroke in skrbela za ograbek blizu senika. Vsak dan so bili štirje obroki, dvakrat malica, kosilo, zajtrk in večerja. Zajtrk je bila proja, kruh in/ali žganci. Za kosilo je bila zelenjavna čorba, goveja juha, ješprenj, polnjene paprike ali listi kislega zelja, krompirjeva solata in meso iz juhe ali suho meso. Za malico je bilo narezano suho meso in fižolova ali krompirjeva solata. Večerja je bila kombinacija vseh obrokov, ker je vedno nekaj hrane ostalo. Velikokrat smo nabrali lisičke kot eno dodatnih dobrot. V Hruščansko planino smo hodili po mleko in ga uporabili za belo kavo. Za spravilo Rovta je mama rabila suho meso vsaj enega prašiča. Hrana za na Rovt je morala biti in to najboljša, pa četudi smo bili doma zaradi tega bolj skromni in včasih celo lačni. Preden je sonce zašlo, smo iz polsuhega sena naredili kupe in redove. Seno se je čez noč pregrelo in ko smo ga zjutraj raztrosili, je bilo prej suho. Seneni kup je marsikdo uporabil za prenočišče. Zvečer se je zakopal vanj in zjutraj spočit prišel k zajtrku. Pri oblikovanju kupov je veljal rek: »Kakršen bo kup, tako deklet boš dobil.« in fantje smo se trudili, da so bili kupi lepi. Spali smo na seniku. V senu smo naredili pograde in uporabili rjuhe za nošenje sena, marsikdo je imel deko. Ko se je zmračilo, smo šli v pograde, se pokrili s senom in se prepustili njegovi mehki in vonju. Na ognjišču pred senikom je ugasnil ogenj in vse je potihnilo. Kmalu se je zaslišalo smrčanje starejših in zvoki zadnjic kot posledica fižola, česna in prdla. Zjutraj nas je prebujal vonj po proji, ki se je dvigal skozi špranje senika z ognjišča, ko je mama še v mraku pripravljala zajtrk. Po mačje smo se umili v grabnu in začeli nov dan. Košnja, grabljenje, obračanje in spravilo suhega sena v svise. Seno smo vozili k seniku s konjem, in sicer z rtiči ali prvim delom voza, na katerega je bila pripeta veja. Na vejo so z vilami naložili seno, treba ga je bilo lepo pokladati ter tlačiti, da se ga je čim več pobralo s travnika. Pred senikom smo vejo odpeli in šli s konjem po drugo. Eden je bil zadolžen za 'merkovca', ki je pazil na konja

in preganjal obade. Obad je lahko pičil merkovca, ni pa smel konja, ker bi konj lahko pobegnil. Pripeljano seno je nekaj mož metalo v senik, tam pa smo otroci hodili in skakali po senu, da je bilo dobro potlačeno, in naredili dovolj prostora za seno z vsega rovtva. To je bilo v vročini najtežje delo. Vsake toliko časa smo šli v graben ter s telesa sprali prah, ki se je dvigal pri tlačenju. Iz spodnjih strmih delov rovtva so možje seno nosili v rjuhah. Zadnji rjuhi se je reklo baba, ker je nosač večkrat prinesel v rjuhi med senom skrito dekle in bil na koncu deležen zabavljanja nakladalcev.

Pri malici in kosilu, zlasti zadnji dan, so moški ofirali dekleta. Kadar je dekle razumelo njihov namen, je poskušalo pobegniti, a je le redko kateri uspelo. En moški jo je zagrabil pod pazduho, drugi za noge, tretji najbolj koščen pa je nastavljal rit in ubogo dekle so zanihali ter obtolkli ob njegovo koščeno rit. Bilo je smeha, ker pa je lahko bolelo, je pritekla tudi kakšna solza. Tretji dan smo navadno zaključevali delo. Bilo je slišati vrskanje z vseh strani, kar je pomenilo, da se na tistem koncu delo zaključuje. Spravili smo še zadnje seno, pospravili orodje in po popoldanski malici, ko se je slišala tudi pesem, smo se zapodili v dolino. Doma je mama še enkrat narezala »bunko«, na improvizirane mize smo postavili pijačo in vsi zadovoljni smo posedeli pozno v večer. Pesmi in zbadanje zaradi dogodkov pri spravi sene so bili sestavni del večera. Včasih se je pojavil tudi godec in smo zaplesali. Vsi, ki so pomagali, in pa tudi tisti, ki so pomagali pri delu doma, so pozimi, ko smo klali prašiče, dobili koline. Ponavadi jim je ata s konjem naredil tudi kakšno uslugo, ko so jo potrebovali. Ko se je spreminjal obmejni režim in so morali vojaki zapustiti sedlo Rožca, so zgradili karavlo na Rogarjevem rovtu in poleg naredili tudi igrišče za odbojko. Na rovtu je postalo drugače, ni bilo več sproščeno kot nekoč, a smo se privadili in delo na rovtu je dobilo nove popestritve. Videli smo vojake, ki so marsikdaj ujeli moške in ženske, ko so hoteli pobegniti v Avstrijo. Večkrat so jih pretepali in nato vklenjene odpeljali na Hrušico. Vojaki so odšli, karavle ni več, ostale pa so sledi karavle in odbojarskega igrišča, zaklonov, izkopanih okoli karavle in z noži vpisana imena vojakov na tramih v seniku. Na tramovih so poleg imen vojakov vpisani tudi Hruščani, zlasti otroci smo se radi vpisovali, največkrat kar z ogljem.

Poseben dogodek je bil prevoz sene domov s konjem in samotežnimi sanmi. Potrebna je bila spretnost in znanje pri natovarjanju ter pri vožnji v dolino. Civilizacija iz doline je na rovtu vrezala močne brazgotine. Gozdna cesta in vlaka lesa s planine sta spremenili namakanje zemljišča, zaradi številnih avtomobilov pa tudi prah s ceste duši rastline. Močno ga poškodujejo tudi obiskovalci Hruščanske planine, ker trgajo zdravilne rastline, kopljejo čebulice narcis, delajo vsak svojo stezico in z vsem skupaj uničujejo travnato rušo. Izginjajo posamezne rastline, ni več ali pa so le še posamezni primerki alpskega zvončka, kosmatinca, papeževe sveče, arnike in avriklja. Ruša, ki potrebuje za preživetje zemljo, vodo in zrak, je zaradi preobremenjenosti podhranjena in vprašanje je, koliko časa bo še lahko kljubovala človeškim posegom vanjo. Tisti, ki

pravijo, da imajo radi naravo, pridejo na rovt in izsekavajo cele zaplate travnate ruše. Neuki ljubitelji narave namreč ne vedo, da se ruša več kot dve leti ne bo obnovila, odnešena pa bo v enakem času propadla. Jesen ob seniku je simbol rovta in večkrat žrtev marsikaterega huliganstva. Lahko bi povedal marsikatero zgodbo, saj mora biti star okoli 300 let. Sedaj se rovt pospravlja nekoliko drugače. Ob vseh slabostih je cesta prinesla tudi prednost in ne potrebujemo več toliko pomagačev. Spravilo sena je postalo podobno spravilu v dolini. Ročne košnje je le za pokušino. A rovt pospravljamo v celoti in s spoštovanjem do generacij, ki so ga negovale skozi stoletja, ter s prirojenim in privzgojenim občutkom do narave.

Skozi vse hudo, kar je spremljalo Rogarje, smo njihovi nasledniki uspeli ohraniti nekaj tiste zemlje, ki so jo izkrčili predniki. V današnjem času se moramo za njo boriti bolj in drugače kot včasih. Lastnina, ki je bila za staroselce svetinja, je zaradi zgrešene miselnosti danes postala last vseh. Država jo želi dodatno obdavčiti kot bogastvo lastnikov, a obiskovalci - ljudje lahko po njej lomastijo, trgajo in kopljejo, kot da nima vrednosti in gospodarja. Nasledniki Rogarjev ne oviramo razvoja, nas pa boli, ko vidimo slab odnos do narave in vrednot, ki so to naravo ohranjale ter dajale smisel življenju. Pusti ljudi živeti, pomagaj jim po svojih močeh, vendar ne dovoli, da hodijo po tebi – to je bilo in bo naše vodilo. Da so staroselci lahko preživel, so poznali delo in boj svojih prednikov in spoštovali starost. Stari pa so upoštevali znanje mladih in jih podpirali. Če se zgledujemo po njih, bo potrebno ustaviti konje pohlepa in se naučiti napolniti posode z dosegljivimi produkti ter jesti iz svojih posod s posodi primerno žlico. Se bomo sami pričeli obnašati drugače ali nas bo morala prisiliti narava?

Rogarjeva domačija leta 1965
(Last J. Kobentar)